

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถาบันครอบครัวนับได้ว่าเป็นสถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญต่อประเทศ กล่าวคือ ครอบครัวเป็นหน่วยทางสังคมที่มีความผูกพันกันด้วยความรัก ความอบอุ่นความโอบอ้อมอารี มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นที่พึ่งพาต่อกันในด้านจิตใจ ทำให้สมาชิกในครอบครัวมีความรู้สึก อบอุ่นและมีความมั่นคงในชีวิต ความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติที่ก่อเกิดขึ้นโดยจากสมาชิกของครอบครัวได้ให้ความรัก ความผูกพัน ความใกล้ชิดสนิทสนม ความรู้สึกนึกคิดร่วมกันและการเอาใจใส่เลี้ยงดูกัน อันยังผลทำให้เกิดการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ที่เป็นแบบแผนของความรัก ความเข้าใจ ค่านิยม การประพฤติปฏิบัติต่อกัน และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในแต่ละครอบครัว รวมไปถึงเครือญาติในระดับต่าง ๆ และบุคคลในสังคมด้วย (สุธีรา นุ้ยจันทร์, 2530 : 19) ความสัมพันธ์ในครอบครัวได้ครอบคลุมชีวิตของคนในครอบครัวทุกขั้นตอนของวัฏจักรครอบครัว (สมาคมคนเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย 2524 : 306) ดังนั้นครอบครัวต้องมีการพัฒนารูปแบบไปตามวัฏจักรและขั้นตอนต่าง ๆ ของวัฏจักรนั้น ซึ่งต้องอาศัยการสร้างความสัมพันธ์ที่ผูกพันกันอย่างแท้จริง (พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2538 : 33) หากความสัมพันธ์ในครอบครัวดำเนินไปในทางที่ดี ครอบครัวนั้นก็จะเป็นพื้นฐานที่ดีของสังคมที่สามารถช่วยเสริมสร้างความผาสุก ความราบรื่น ความมั่นคง และความเปี่ยมแก่ประเทศชาติ ด้วยรากฐานของประเทศนั้นคือครอบครัว ชาติที่มั่นคงแข็งแรงและมีความสุขเกิดจากครอบครัวที่มั่นคงแข็งแรง การสร้างชาติให้มีทิศทางที่ถูกต้องจึงต้องเริ่มไปที่การสร้างครอบครัวเป็นจุดแรก โดยเฉพาะความผูกพันรักใคร่ในครอบครัวจะเป็นรากฐานของความสุขแห่งชีวิต ชีวิตในสังคมย่อมตั้งต้นมาจากครอบครัว ถ้าครอบครัวแตกแยกหรือครอบครัวขาดความผูกพันรักใคร่ต่อกัน ชีวิตในสังคมย่อมแตกแยกลงด้วยเช่นกัน (สิริสมร สุขสวัสดิ์, 2532 : 10)

ดังนั้นความสัมพันธ์ในครอบครัวจะดีมาน้อยเพียงใดควรต้องคำนึงถึงบทบาทหน้าที่และการปรับตัวเข้าหากันของสมาชิกในครอบครัวเป็นสำคัญด้วย ครอบครัวเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดของสังคมที่มีความสำคัญยิ่ง เนื่องจากเป็นสถาบันมูลฐานให้แก่สถาบันอื่น ๆ ในสังคมไม่มีสถาบันใดที่ทำหน้าที่แทนสถาบันครอบครัวได้อย่างเหมาะสม เพราะมนุษย์เกิดมาแล้วได้รับการ

เลี้ยงดูในครอบครัวจากบิดามารดาที่ให้ความรักและความอบอุ่นแก่บุตร (ปฟาณี ฐิติวัฒนา, 2535 : 95-96) การมีบุตรไว้เพื่อให้การดูแลและให้ความช่วยเหลือแก่บิดามารดายามเจ็บป่วยและชราภาพ (อานนท์ อภาภิรมย์, 2517 : 12-13) เป็นไปตามวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยเราที่ถือว่าบิดามารดาเป็นผู้มีพระคุณสูงสุด เมื่อบิดามารดาสูงอายุ บุตรซึ่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่สามารถทำมาหากินได้แล้วต้องมีหน้าที่เลี้ยงดูบิดามารดาด้วยความกตัญญูตามหลักของพุทธศาสนา เรื่องทศ 6 ซึ่งถือว่าบิดามารดาเป็นทศเบื้องสูง เมื่อท่านชราต้องเลี้ยงดูท่าน นอกจากนี้พุทธศาสนายังถือว่าการบำรุงบิดามารดาเป็นมงคลชีวิตประการหนึ่ง (สถาบันประชากรศาสตร์, 2528 : 42) สำหรับสภาพสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบันทำให้บุตรต้องออกไปทำงานนอกบ้านมากขึ้น เพื่อช่วยเหลือครอบครัว รวมไปถึงบุตรสาวก็ต้องมีส่วนร่วมในการออกไปทำงานนอกบ้านที่มีความแตกต่างจากอดีตที่ได้กำหนดบทบาทหลักของสตรีไว้เป็นแม่ศรีเรือนก็สามารถตอบสนองความจำเป็นของสังคมและสอดคล้องกับคุณสมบัตินี้โดยธรรมชาติของสตรีแล้ว คือ เป็นผู้ให้กำเนิดและการเลี้ยงดูบุตร การหุงหาอาหารเพื่อทุกคนในครอบครัว การทำความสะอาดบ้าน ฯลฯ รวมทั้งการดูแลรักษาพยาบาลในยามที่สมาชิกในครอบครัวเจ็บป่วย (จีรติ ดิงศภัทย์, 2524 : 17-35) นอกจากนี้ครอบครัวไทยเป็นครอบครัวขยาย ผู้สูงอายุอยู่ร่วมกับบุตรหลาน มีบทบาทในการช่วยอบรมสั่งสอนบุตรหลาน ดูแลบ้านเรือน ในขณะที่สมาชิกในครอบครัวผู้ซึ่งอยู่ในวัยแรงงานออกไปทำงานในภาคเกษตร แต่เมื่อประเทศมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจในระดับสูงและพัฒนาสังคมมากขึ้น ทำให้ประชากรในวัยแรงงานเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม เปลี่ยนค่านิยมในการสร้างครอบครัวและย้ายออกไปอยู่กันตามลำพัง ขนาดครอบครัวจึงเล็กลงกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากกว่าครอบครัวขยาย อีกทั้งสภาวะทางเศรษฐกิจที่บีบบังคับโดยทางอ้อมให้สตรีต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพิ่มมากขึ้น เป็นสภาวะที่ไม่เอื้อต่อการดูแลผู้สูงอายุเหมือนดังเช่นประเทศที่พัฒนาแล้ว จากการศึกษาของนาพร ชโยวรรณ และคณะ (2532 : 11-20) ที่ศึกษาในผู้สูงอายุทั่วประเทศจำนวน 3,252 คน พบว่า ผู้สูงอายุร้อยละ 58 อาศัยอยู่กับบุตรหลาน ผู้สูงอายุในกลุ่มอายุ 60-64, 65-74 และ 75 ปีขึ้นไป อาศัยอยู่ร่วมกับบุตรหลานคิดเป็นร้อยละ 50, 51 และ 66 ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบอีกว่าผู้สูงอายุเพศหญิงมีอัตราส่วนร้อยละของการอยู่คนเดียวสูงกว่าเพศชาย เนื่องจากแนวโน้มที่ผู้ชายแต่งงานกับผู้หญิงที่มีอายุน้อยกว่า และผู้ชายหม้ายมีโอกาสแต่งงานใหม่มากกว่าผู้หญิงหม้าย ประกอบกับเพศหญิงมีอายุยืนยาวกว่าเพศชาย การต้องการอยู่คนเดียวทำให้ผู้สูงอายุเพศหญิงมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพทางใจมากกว่าผู้สูงอายุเพศชาย

อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุที่อยู่ร่วมกับบุคคลในครอบครัวส่วนใหญ่ยังได้รับการดูแลรักใคร่ ห่วงใย และได้รับความเคารพนับถือจากบุตรหลาน ซึ่งถือปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมของสังคมไทย ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมหรือทำประโยชน์ให้แก่ครอบครัว ช่วยเหลืองานบ้านบ้าง หรือแม้กระทั่งเป็นที่พึ่งทางใจให้แก่บุตรหลาน ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าสำหรับบุตรหลานหรือบุคคลในครอบครัว แต่มีผู้สูงอายุบางคนที่ประสบปัญหาจากการอยู่ร่วมกับบุตรหลาน เนื่องจากบุตรหลานไม่เชื่อฟัง (นภาพร ชโยวรรณ และคณะ, 2532 : 22) ซึ่งผู้สูงอายุเพศหญิงมักจะประสบปัญหามากกว่าเพศชาย และพบในสังคมเมืองมากกว่าในชนบท ผู้สูงอายุมีความคาดหวังที่จะอาศัยอยู่กับบุตร โดยเฉพาะบุตรสาวทั้งในอดีตที่ผ่านมาและปัจจุบัน

จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความประสงค์จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบุตรสาวกับมารดาในเขตกรุงเทพมหานคร เพราะจะช่วยให้ทราบว่าบุตรสาวที่มีภูมิลำเนาแตกต่างกันจะมีความสัมพันธ์กับมารดาแตกต่างกันอย่างไร โดยการศึกษาได้นำปัจจัยทางประชากร เศรษฐกิจและสังคม มาศึกษาความสัมพันธ์ของบุตรสาวกับมารดาว่ามีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อความสัมพันธ์ดังกล่าว เพื่อจะได้นำผลจากการวิจัยครั้งนี้ไปใช้เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างบุตรสาวกับมารดาในเขตกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลกระทบต่อ ความสัมพันธ์ระหว่างบุตรสาวกับมารดาในเขตกรุงเทพมหานคร

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. ปัจจัยที่มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุตรสาวกับมารดา

1.1 ปัจจัยทางประชากร

(1) อายุของสตรี

Sandifer (1993) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างช่วงอายุของคน พบว่า ความสัมพันธ์กันในแต่ละช่วงอายุ ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญคือ อายุ ลูกที่มีอายุใกล้เคียงกับแม่จะมีความใกล้ชิดและ พูดคุยปรึกษานานหรือเรื่องต่าง ๆ มากกว่าลูกที่มีอายุน่ากับแม่มาก แต่จะใกล้ชิดและ พูดคุยกับพี่สาว น้องสาวที่มีวัยใกล้เคียงกัน

DeVos (1984) ได้ศึกษาสตรีในประเทศฟิลิปปินส์และไต้หวัน พบว่า สตรีที่มีอายุมากจะมีความเข้าใจมารดาได้ดีกว่าสตรีที่มีอายุน้อยด้วยวัยที่เป็นผู้ใหญ่กว่า และมีเวลาอยู่ใกล้ชิดกับมารดาและดูแลมารดาได้ดีกว่าสตรีที่มีอายุน้อย

(2) จำนวนบุตรของสตรี

Roan (1993) ได้ศึกษาผลกระทบของครอบครัวที่มีบุตรอย่างน้อย 1 คน โดยการสำรวจกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 3,741 ครอบครัว พบว่า ครอบครัวที่มีจำนวนบุตรมากกว่า 1 คน จะมีการติดต่อหรือมีเวลาให้กับสมาชิกภายในบ้านน้อยกว่าครอบครัวที่มีจำนวนบุตร 1 คน ทั้งนี้บุตรที่มีอายุน้อยต้องคอยเอาใจใส่ดูแลมากกว่าบุตรที่โตแล้ว

Wu (1977) ได้ทำการศึกษาครอบครัวที่มีจำนวนบุตรแตกต่างกันในไต้หวัน พบว่า ครอบครัวที่มีจำนวนบุตรมากกว่า 1 คน ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากกว่าครอบครัวที่มีบุตร 1 คน และสมาชิกครอบครัวต้องมีภาระหน้าที่งานบ้านเพิ่มมากขึ้น มีผลให้ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวลดน้อยลง เนื่องจากมีเวลาอยู่ร่วมกันน้อย

1.2 ปัจจัยทางสังคม

(1) ระดับการศึกษาของสตรี

Hogan (1986) ได้ทำการศึกษา กลุ่มนักเรียนหญิงในระดับมัธยม เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับมารดาในการปรึกษาเรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่องการเรียน บุตรสาวจะรู้สึกว่ามารดาให้คำแนะนำต่าง ๆ ที่ดีกับตนเอง แต่การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในบางเรื่องจะมีการขัดแย้งกันบ้าง

Hom (1994) ได้ศึกษาจากการสัมภาษณ์นักศึกษาชั้นมัธยมศึกษาและปริญญาตรี จำนวน 40 คน เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับมารดาในเรื่องการปรึกษาปัญหาต่าง ๆ นักศึกษาชั้นมัธยมส่วนใหญ่ตอบว่ามารดาจะให้คำปรึกษาและแนะนำวิธีปฏิบัติเมื่อมีปัญหาได้ทุกเรื่อง

ส่วนนักศึกษาระดับปริญญาตรีตอบว่า มารดาจะคอยให้คำแนะนำและแก้ปัญหาของตนเองในเรื่องต่าง ๆ ได้ดี รวมถึงปัญหาด้านเพศสัมพันธ์

(2) แบบแผนครอบครัวของสตรี

Brody et al, (1988) ได้ศึกษาลักษณะและผลกระทบของการดูแลผู้สูงอายุจากบุตรสาวที่มีครอบครัวใน 3 รูปแบบของการจัดการที่อยู่อาศัย คือ 1. การแยกกันอยู่ของบุตรสาวกับมารดาผู้สูงอายุ 2. ครอบครัวที่ประกอบด้วย มารดา บุตรสาว และสามีของบุตรสาว และ 3. ครอบครัวที่ประกอบด้วยคน 3 รุ่น ซึ่งรวมถึงรุ่นลูกของบุตรสาวด้วยจาก 150 ครอบครัวที่ฟิลาเดเฟีย บุตรสาวที่ไม่ได้อยู่ร่วมกับมารดาจะรู้สึกห่างเหินกับมารดา ส่วนครอบครัวของบุตรสาวที่ประกอบด้วยคน 2 รุ่น สามารถทำการดูแลมารดาที่สูงอายุและอ่อนแอได้ดีที่สุด ส่วนบุตรสาวที่มีครอบครัวที่ประกอบด้วยคน 3 รุ่น บุตรสาวจะไม่มีเวลาให้กับมารดาเพราะต้องคอยดูแลบุตรของตนเอง

1.3 ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

(1) รายได้ของสตรี

Arnold et al, (1975) ศึกษาความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจที่บิดามารดาได้รับจากบุตร ลักษณะการให้ความช่วยเหลือด้านการเงินจะช่วยให้บิดา มารดามีความเป็นอยู่ที่ดีและยกฐานะของครอบครัวให้ดีขึ้น บุตรที่มีรายได้สูงจะมีเวลาให้กับบิดา มารดามากกว่าบุตรที่มีรายได้น้อย และยังใช้เวลาว่างร่วมทำกิจกรรมกับสมาชิกในครอบครัวก่อให้เกิดความสนิทสนมที่ดีต่อกัน

Lewis and Meredith (1985) ได้ศึกษาบุตรสาวที่ดูแลมารดาที่สูงอายุ พบว่าปัจจัย ปัจจัยตัวหนึ่งที่ช่วยให้บุตรสาวมีเวลาดูแลและคอยช่วยเหลือมารดาอย่างใกล้ชิด คือ รายได้ของบุตรสาว เพราะบุตรสาวที่มีรายได้สูงทำให้ฐานะเศรษฐกิจของครอบครัวดีกว่าบุตรสาวที่มีรายได้ต่ำที่ต้องทำงานเพื่อรายได้ให้กับครอบครัวจะมีเวลาให้กับครอบครัวน้อยลง

(2) รายได้ของสามีสตรี

Cain (1977) ได้ศึกษาครอบครัวในประเทศบังคลาเทศ พบว่า คู่สมรสที่มีบุตรต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้สามีต้องหารายได้เพิ่มขึ้น และรายได้ของสามีที่เพิ่มขึ้นยังช่วยให้สตรีมีเวลาคอยดูแลบิดา มารดาที่อยู่วัยชรามากขึ้นด้วย

วรภา ลำเจียกเทศ (2530) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาสัมพันธภาพในครอบครัวในทัศนะของสตรีที่สมรสแล้ว ปัจจัยตัวหนึ่งคือ สตรีที่สามีมีรายได้สูงจะช่วยส่งเสริมให้สตรีมีสัมพันธภาพกับสมาชิกครอบครัวเพิ่มมากขึ้น

(3) ระดับงานของสตรี

จากการศึกษาของสุวัฒนา วิบูลย์เศรษฐ์และคณะ (2536) พบว่า ผู้ตอบที่มีระดับงานสูงมีความสัมพันธ์กับมารดามากกว่าผู้ตอบที่มีระดับงานต่ำ ทั้งนี้ซึ่งสอดคล้องกับอายุที่มากขึ้น มีระดับการงานที่สูง ทำให้ความสัมพันธ์กับมารดาเป็นไปในทางที่ดี เมื่อมีปัญหาปรึกษาหารือกัน เข้าใจกัน พุดคุยกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันเป็นไปด้วยดี

2. ความสัมพันธ์ระหว่างบุตรสาวกับมารดา

2.1 ความสนิทสนมกับมารดา

จากการศึกษาของสุวัฒนา วิบูลย์เศรษฐ์ และคณะ (2536 : 21 - 23) ซึ่งทำการศึกษาความสัมพันธ์ของประชากร 3 วัย พบว่า ผู้ตอบมีความสนิทสนมมากหรืออย่างยิ่งกับมารดามากกว่าบิดา (ร้อยละ 64.9 และร้อยละ 50.1 ตามลำดับ) และมีเพียงร้อยละ 4.8 ที่ไม่มีความสนิทสนมกันเลยหรือสนิทสนมกันน้อยมากกับมารดา นอกจากนี้ยังพบว่าบุตรที่อายุน้อยกว่าจะมีความสนิทสนมกับมารดาน้อยกว่าบุตรที่มีอายุมาก

O'Connor (1990) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของมารดากับบุตรสาวที่มีอายุมาก โดยผ่านการวิเคราะห์ทางการแพทย์จากการสัมภาษณ์ผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว 60 คน อายุระหว่าง 20-42 ปี ที่อยู่ร่วมกับมารดา ทางตอนเหนือของเมืองลอนดอน ประเทศอังกฤษ ข้อมูลนี้แสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์มีลักษณะของความผูกพัน ความสนิทสนม หรือการพึ่งพาอาศัย นอกจากนี้ยังพบ มากกว่าครึ่งหนึ่งของผู้หญิงไม่มีความสนิทสนมกับมารดาของตนเอง แต่จะมีความสนิทสนมกับพี่สาว น้องสาวมากกว่า

Campbell (1987) ได้ศึกษาการกระทำผิดในแง่ของการสารภาพและไม่สารภาพผิดของตนเองของกลุ่มตัวอย่างในประเทศอังกฤษ จำนวน 64 คน ซึ่งมีคำถามทั้งสิ้น 62 ข้อ พบว่า มีปัจจัยสี่ด้านคือ 1. การดูแลและการสื่อสาร 2. วินัยข้อบังคับ 3. ความกดดัน และ 4. ความสนิทสนมระหว่างมารดากับบุตรสาว โดยมารดาเป็นผู้ที่ให้คำแนะนำที่ถูกต้องในการแสดงออกและเรียนรู้ถึงวิธีปฏิบัติในการยอมรับสิ่งที่ตนเองกระทำ

2.2 การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างบุตรสาวกับมารดา

จากการศึกษาความสัมพันธ์ของประชากร 3 วัย (สุวัฒนา วิบูลย์เศรษฐ์ และคณะ, 2536 : 21 - 23) พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างบุตรสาวกับมารดาเป็นไปด้วยดีนั้น ต้องมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อที่จะทราบความคิดเห็นของอีกฝ่ายหนึ่ง กล่าวคือ

ประมาณครึ่งหนึ่งของผู้ตอบ ประเมินว่ามีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันระหว่างตนเองกับ มารดาเป็นที่เข้าใจกันอยู่ในเกณฑ์ดีคือ ร้อยละ 48.6 แต่มีเพียงร้อยละ 4.4 ที่ประเมินว่าการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นไม่ดีเลย / ไม่ค่อยดีนัก

Kotva and Schneider (1990) ศึกษาเกี่ยวกับการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของมารดาและบุตรสาวที่ตอบแบบสอบถาม พบว่า การพูดคุยเรื่องทั่วไปหรือเรื่องเพศสัมพันธ์ มีความเห็นที่ตรงกัน สำหรับการพูดคุยเรื่องเพศสัมพันธ์มีผลดีต่อบุตรสาวมากกว่าบุตรสาวที่พูดคุยเรื่องทั่วไปอย่างเดียว การพูดคุยดังกล่าวทำให้บุตรสาวมีความเข้าใจทางเพศ และรับผิดชอบพฤติกรรมทางเพศมากขึ้น

2.3 ความเข้าใจของมารดาที่มีต่อบุตรสาว

จากการศึกษาความสัมพันธ์ของประชากร 3 วัย พบว่า เมื่อพิจารณาด้านความเข้าใจของมารดาต่อผู้ตอบนั้น ส่วนใหญ่ประเมินว่ามารดามีความเข้าใจผู้ตอบอยู่ในเกณฑ์ดี และเกณฑ์พอใช้ คือ ร้อยละ 50.6 และร้อยละ 22.5 ตามลำดับ (สุวัฒนา วิบูลย์เศรษฐ์ และคณะ 2536 : 21- 24)

2.4 ความเข้าใจของบุตรสาวที่มีต่อมารดา

จากการศึกษาความสัมพันธ์ของประชากร 3 วัย พบว่า เมื่อพิจารณาด้านความเข้าใจของผู้ตอบต่อมารดานั้นส่วนใหญ่ประเมินว่าผู้ตอบมีความเข้าใจมารดาอยู่ในเกณฑ์ดีและเกณฑ์ดีมากคือ ร้อยละ 55.6 และ 29.8 ตามลำดับ (สุวัฒนา วิบูลย์เศรษฐ์ และคณะ 2536 : 21- 24) Brody et al. (1988 : 19 -45) ศึกษาผลกระทบของการดูแลผู้สูงอายุจากบุตรสาวที่มีแบบแผนครอบครัวที่แตกต่างกันคือ 1. การแยกกันอยู่ของบุตรสาวกับมารดาสูงอายุ 2. ครอบครัวที่ประกอบด้วย มารดา บุตรสาวและสามีของบุตรสาว และ 3. ครอบครัวที่มีคนสามรุ่นอยู่ร่วมกัน จากการสัมภาษณ์กับบุตรสาวใน 150 ครอบครัว พบว่า บุตรสาวที่ไม่ได้อยู่ร่วมกับมารดาจะรู้สึกห่างเหินกับมารดา ส่วนบุตรสาวที่มีมารดาและสามีอยู่ร่วมกันสามารถดูแลมารดาได้ดีที่สุด และเข้าใจมารดาของตนเองได้ดีกว่าครอบครัวที่มารดาไม่ได้อยู่ร่วมกัน และครอบครัวที่ไม่มีบุตรของมารดาอยู่ร่วมด้วย

แนวคิดเชิงทฤษฎี

ครอบครัวเป็นระบบเปิดที่ประกอบด้วยบุคคลที่มีความผูกพันซึ่งกันและกัน และจากลักษณะที่ครอบครัวเป็นระบบเปิด ทำให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร พลังงาน และแหล่งประโยชน์กับสิ่งแวดล้อมและมีข้อมูลย้อนกลับเข้าสู่ระบบ หลังจากมีการแลกเปลี่ยนกับสิ่งแวดล้อมแล้ว (Fawcett, 1975 ; Nataro, 1982) การที่ระบบครอบครัวมีการติดต่อกับภายนอกนี้ จึงจำเป็นต้องพยายามดำรงสภาวะสมดุลของระบบไว้ โดยการกำหนดบทบาทของสมาชิกแต่ละคน และมีกฎเกณฑ์เป็นของตนเองเป็นการสร้างความผูกพันระหว่างสมาชิกของครอบครัว (MacVical and Archbold, 1979) สมาชิกในครอบครัวต้องมีความรับผิดชอบที่จะสร้างและดำรงรักษาไว้ซึ่งสิ่งแวดล้อมด้านกายภาพ สังคม อารมณ์ และจิตใจ มีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคคล ซึ่งอาจทำนวยถึงความล้มเหลวหรือความสำเร็จของบุคคลได้ จึงเป็นสถาบันที่มีส่วนในอันที่จะส่งเสริมคุณภาพชีวิตของสมาชิกในครอบครัว (Friedman, 1986 ; Waltz and Strickland, 1988)

แนวคิดสัมพันธภาพในครอบครัวแสดงถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นในครอบครัว ซึ่งประกอบด้วยการแสดงออกถึงลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การเห็นอกเห็นใจกัน โดยเฉพาะถ้าสมาชิกคนใดมีความทุกข์หรือมีความสุข สมาชิกอื่นก็จะร่วมความรู้สึกนั้นด้วย ตลอดจนเปิดโอกาสให้สมาชิกแต่ละคนได้แสดงความคิดเห็น มีการปรึกษาหารือ และตัดสินใจร่วมกัน มีการร่วมกิจกรรมทั้งในครอบครัวและในสังคม นอกจากนี้สมาชิกในครอบครัวควรได้กำหนดเป้าหมายในการดำเนินชีวิตเพื่อการดำรงรักษาไว้ซึ่งระบบของครอบครัวด้วย (Friedman, 1986 ; McIntyre, 1981)

Grandall (1980 : 410 - 411) กล่าวว่า ความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิ (Primary Relationship) ซึ่งมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. จำนวนของบทบาท (Number of Role) ความสัมพันธ์ในครอบครัวมีความสัมพันธ์กันหลายบทบาท เช่น เป็น พ่อ - แม่ เป็นผู้สั่งสอน เป็นผู้เลี้ยงดู เป็นผู้ช่วยเหลือ คนในครอบครัวมีการปฏิสัมพันธ์กันหลาย ๆ ด้านทำให้เกิดความสนใจได้รู้จักค่านิยม ความเชื่อถือ ตลอดจนบุคลิกที่แท้จริงของกันและกัน

2. การสื่อสาร (Communication) ความสัมพันธ์ในกลุ่มปฐมภูมิ เป็นการสื่อสารแบบเปิด มีการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างอิสระและกว้างขวาง

3. อารมณ์ (Emotion) ความสัมพันธ์ในกลุ่มปฐมภูมิหรือในครอบครัวก่อรูปขึ้นจากอารมณ์ต่าง ๆ ระหว่างสมาชิกก่อให้เกิดความรัก ความเข้าใจ ความผูกพันรักใคร่ ความคิดถึง หรือความขัดแย้ง ความโกรธก็ได้

4. ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้สึก (Transferability) ความสัมพันธ์แบบปรูมภูมิก่อรูปขึ้นกับตัวบุคคลใดบุคคลหนึ่งแน่นอน ไม่สามารถที่จะถ่ายทอดไปสู่คนอื่นได้ง่ายๆ เป็นการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลเป็นราย ๆ ไป มีความรู้สึกผูกพันเฉพาะเจาะจงยากที่จะเปลี่ยนแปลงได้

ฉวีวรรณ แก้วพรม (2530 : 45) ได้อ้างถึงแนวความคิดของ Weiss เกี่ยวกับสัมพันธภาพที่ดีในกลุ่มสังคมว่า ประกอบด้วยปัจจัยดังต่อไปนี้

1. ความใกล้ชิดสนิทสนม ทำให้บุคคลมีความรู้สึกอบอุ่น ปลอดภัย ซึ่งบุคคลในครอบครัวให้แก่กัน

2. การมีส่วนร่วมในสังคม เป็นการแสดงถึงความมีส่วนร่วมระหว่างบุคคลอื่นมีส่วนร่วมในครอบครัวเดียวกัน ทำให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ข่าวสาร ความคิดเห็น ความชื่นชมซึ่งกันและกัน

3. พฤติกรรมในการดูแลรับผิดชอบ เป็นบิดา มารดา ดูแลบุตรที่ยังเล็ก บุตรวัยผู้ใหญ่ดูแลบิดา มารดา ที่สูงอายุ ผู้ที่แข็งแรงกว่าดูแลผู้ที่อ่อนแอกว่า

4. การยอมรับ ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีความสามารถกระทำต่าง ๆ ตามความเหมาะสม ซึ่งบทบาทนี้อาจเป็นบทบาทในครอบครัวหรืออาชีพ การยอมรับทำให้ผู้ได้รับเกิดความมั่นใจ

5. การช่วยเหลือ เป็นการช่วยเหลือแบ่งปันกันในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันจะให้แก่กัน

Stinnett (1983) กล่าวถึงลักษณะองค์ประกอบความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ซึ่งเป็นพื้นฐานการสร้างสรรคความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว คือ

1. ชื่นชมในคุณค่าของคนในครอบครัว โดยปกติคนทุกคนจะมีส่วนดีอยู่ในตัวมากมาย เมื่อคนในครอบครัวแสดงความรู้สึก แสดงการกระทำที่พึงพอใจคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมในครอบครัวเดียวกัน ตระหนักถึงคุณค่าซึ่งกันและกัน คุณสมบัติเหล่านี้ จะเปรียบเสมือนพื้นฐานของความอบอุ่นและความมั่นคงในครอบครัว

2. มีเวลาอยู่ร่วมกัน ทุกคนในครอบครัวควรได้ทำกิจกรรมหลายอย่างร่วมกัน และเป็นกิจกรรมที่ทุกคนพึงพอใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรม

3. มีพันธะต่อความสุขและสวัสดิภาพของคนในครอบครัวร่วมกัน ครอบครัวที่มีคุณภาพมักจะมีพันธะดังกล่าวนี้สูง โดยที่แต่ละคนจะมานั่งลงพร้อมหน้าพร้อมตากัน แล้วเล่าให้คนในครอบครัวฟังกิจกรรมที่ยุ่งวุ่นวายของแต่ละคน

4. มีการติดต่อสื่อสารกันเป็นอย่างดี มีการพูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอและเป็นไปอย่างเปิดเผย มีความไว้วางใจต่อกันพอควร มีการนำความขัดแย้งมาคุยกัน ไม่ปกปิดหรือเก็บไว้ในใจ ซึ่งจะช่วยให้การค้นหาทางเลือกในการแก้ไข ปัญหาเป็นไปได้ด้วยดี

5. มีศรัทธาต่อศาสนาจะช่วยให้มีสติ มีความอดทนต่อกัน มีการให้อภัยต่อ ผู้อื่น ระวังความโกรธได้ รู้จักช่วยเหลือผู้อื่นในสังคม ซึ่งเป็นพื้นฐานต่อความรับผิดชอบในสังคมด้วย

6. มีสมรรถนะจัดการกับวิกฤตการณ์ในครอบครัวได้อย่างดี คนในครอบครัวจะร่วมกันต่อสู้ปัญหาแทนที่จะทอดทิ้ง หรือแยกกันไปคนละทาง

นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างบุตรสาวกับมารดา อาจมีปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ ที่มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ดังกล่าวด้วย ได้แก่

1. อายุของสตรี อายุที่แตกต่างกันของสตรีย่อมมีความคิด ความอ่านที่แตกต่างกัน สตรีที่มีอายุมากมีความเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์มากกว่าสตรีที่มีอายุน้อย และมีความเข้าใจมารดาที่เป็นวัยผู้ใหญ่เหมือนกับตนเองได้ดีกว่าสตรีที่มีอายุน้อย

2. จำนวนบุตรของสตรี ความสัมพันธ์ระหว่างบุตรสาวกับมารดา น่าจะแตกต่างกันตามจำนวนบุตรของบุตรสาวที่ต่างกัน โดยสังเกตว่า การมีเวลาอยู่ร่วมกันระหว่างบุตรสาวกับมารดาจะน้อยลงเมื่อสตรีมีบุตรเพิ่มขึ้น เพราะสตรีต้องคอยดูแลเอาใจใส่บุตรที่เพิ่มขึ้นทำให้เวลาที่อยู่ร่วมกันกับมารดาน้อยลง

3. ระดับการศึกษาของสตรี สตรีที่มีวุฒิการศึกษาที่ต่างกันออกไป อาจมีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุตรสาวกับมารดาแตกต่างกัน กล่าวคือ สตรีที่มีวุฒิการศึกษาสูงจะเป็นผู้ที่มีความรู้มากกว่า มีความคิดกว้างไกลกว้าง สามารถหาทางเลือกได้มากกว่าผู้ที่มีการศึกษาต่ำ ดังนั้นจึงมีผลในการแนะนำมารดาในเรื่อง การดูแลสุขภาพ และการบริโภคอาหารที่เป็นประโยชน์กับมารดา เป็นต้น

4. แบบแผนครอบครัวของสตรี ครอบครัวที่มีมารดาอยู่ร่วมด้วยในแบบแผนครอบครัวขยาย อาจมีเวลาได้ใกล้ชิด ดูแลเอาใจใส่มารดามากกว่าสตรีที่มารดาไม่ได้อยู่ร่วมด้วย เพราะว่า สตรีต้องออกไปทำงานนอกบ้านและต้องคอยดูแลบุตร รวมถึงรับผิดชอบหน้าที่ภายในบ้าน

5. ระดับงานของสตรี สตรีที่มีระดับงานสูงมีความเป็นผู้ใหญ่และความรับผิดชอบ ในหน้าที่การงานมากกว่าสตรีที่มีระดับงานต่ำ อาจทำให้ความใกล้ชิดสนิทสนม หรือความเข้าใจมารดาที่ต่างกัน

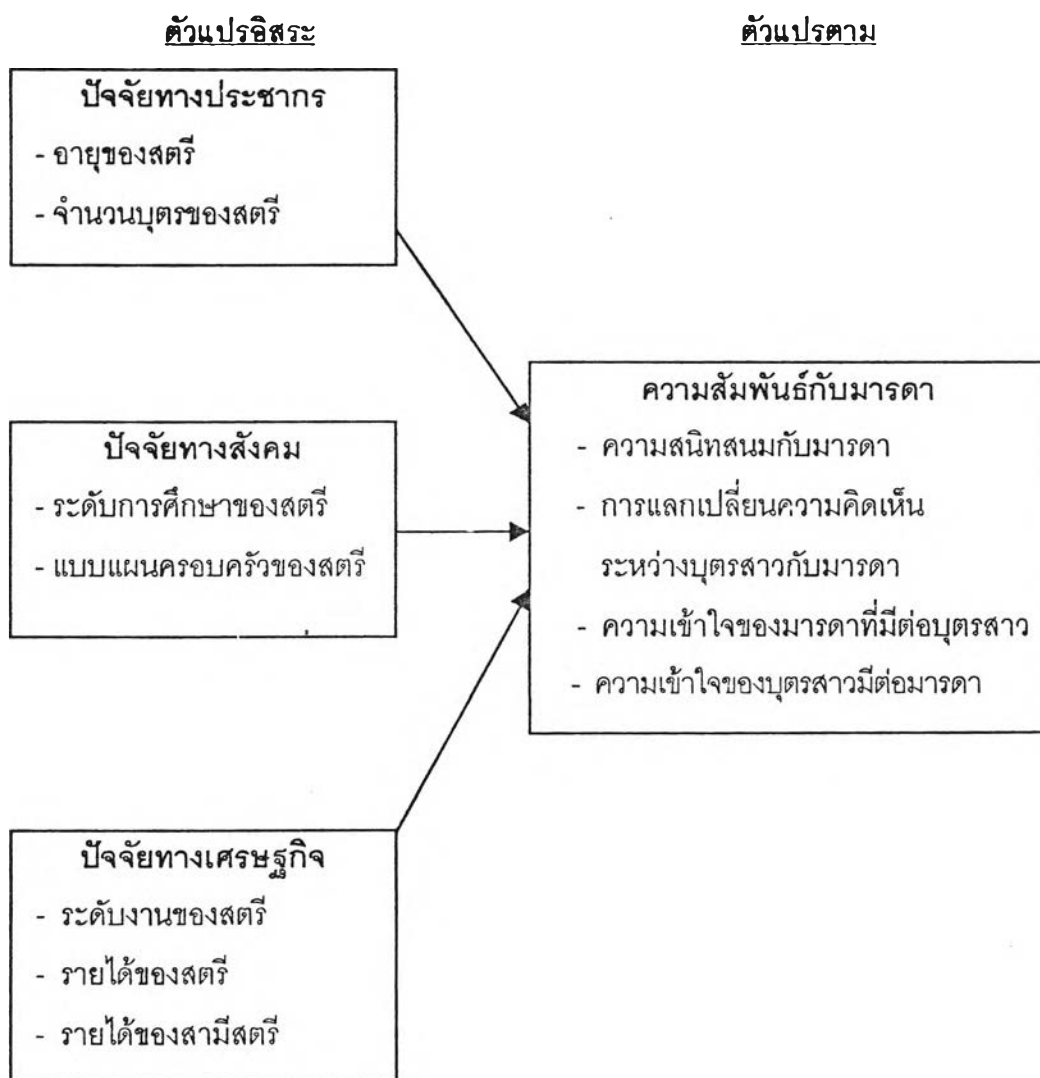
6. รายได้ของสตรี การที่สตรีมีรายได้สูง อาจจะมีการจัดสรรเวลาที่เหลือจากการทำงาน รวมถึงภาระกิจในครอบครัวได้เหมาะสมกว่าและมีเวลาอยู่ใกล้ชิด เอาใจใส่ดูแล มารดาได้บ่อยกว่าสตรีที่มีรายได้ต่ำ

7. รายได้ของสามีสตรี สตรีที่สามีมีรายได้สูงจะแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายภายในบ้านได้มาก และทำให้สตรีมีความสัมพันธ์กับมารดาได้มากขึ้น ซึ่งเป็นการสร้าง ความผูกพันกันดี กับมารดา

โดยภาพรวมจากการทบทวนเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทำให้สรุปได้ว่าลักษณะ ภูมิหลังของที่แตกต่างกันเป็นปัจจัยที่มีผลทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบุตรสาวกับมารดาที่ต่าง กัน

กรอบแนวคิดของการศึกษา

ในการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุตรสาวกับมารดาในเขตกรุงเทพมหานครได้กำหนดกรอบแนวคิดไว้โดยแยกตามปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

สมมติฐานของการศึกษา

สมมติฐานหลัก

สตรีที่มีลักษณะทางประชากร สังคม และเศรษฐกิจที่แตกต่างกันน่าจะมีผลให้ความสัมพันธ์ต่อมารดาต่างกัน

สมมติฐานย่อย

1. สตรีที่มีอายุมากน่าจะมีระดับของความสัมพันธกับมารดามากกว่าสตรีที่มีอายุน้อย
2. สตรีที่มีจำนวนบุตร 1 คน น่าจะมีระดับของความสัมพันธกับมารดามากกว่าสตรีที่มีจำนวนบุตรมากกว่า 1 คน
3. สตรีที่มีระดับการศึกษาสูงน่าจะมีระดับของความสัมพันธกับมารดามากกว่าสตรีที่มีระดับการศึกษาต่ำ
4. สตรีที่มีครอบครัวเป็นแบบครอบครัวขยายน่าจะมีระดับของความสัมพันธกับมารดามากกว่าสตรีที่มีครอบครัวเป็นแบบครอบครัวเดี่ยว
5. สตรีที่มีระดับงานสูงน่าจะมีระดับของความสัมพันธกับมารดามากกว่าสตรีที่มีระดับงานต่ำ
6. สตรีที่มีรายได้สูงน่าจะมีระดับของความสัมพันธกับมารดามากกว่าสตรีที่มีรายได้ต่ำ
7. สตรีที่สามมีรายได้สูงน่าจะมีระดับของความสัมพันธกับมารดามากกว่าสตรีที่สามมีรายได้ต่ำ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงรูปแบบของความสัมพันธระหว่างบุตรสาวกับมารดาในเขตกรุงเทพมหานครกับปัจจัยทางประชากร เศรษฐกิจ และสังคม
2. เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ในกลุ่มอาชีพอื่น หรือในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศต่อไป